

Выдавецкая дзейнасць манаскіх каталіцкіх ордэнаў у Беларусі ў XVIII стагоддзі

*Тамара САМАЙЛЮК, загадчык АДДЗЕЛА рэдкай кнігі
бібліятэкі Беларускага ўніверсітэта культуры*

1. У XVIII ст. на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) дзейнічалі некалькі ордэнаў рымска-каталіцкай царквы, сярод якіх найбольш моцнымі былі ордэн францысканаў — 5308 манахаў, Таварыства Ісуса (езуіты) — 2362, ордэн дамініканаў — 2092 і ордэн кармелітаў, які налічваў 1418 манахаў.

Каталіцкія ордэны распаўсюджвалі веравызнанне і лад жыцця рыма-каталіцкай царквы праз такія сродкі, як адукацыя, школьныя тэатры, літаратура, казанні ў храмах і іншыя. Сама моцным сродкам уздзеяння на грамадства было кнігадрукаванне і распаўсюджванне рэлігійных кніг, якія выдаваліся за межамі дзяржавы.

Першай каталіцкай друкарняй на тэрыторыі ВКЛ лічыцца друкарня М.Радзівіла Сіроткі, заснаваная ў Вільні ў сярэдзіне XVI ст. Для гэтага было выкарыстана абсталяванне брэсцкіх пратэстанцкіх друкарняў Радзівілаў. З Віленскай друкарні выходзілі ў асноўным творы езуітаў — ідэйных кіраўнікоў дзейнасці М.Радзівіла Сіроткі. У 1586 г. друкарня пераходзіць ва ўласнасць Акадэміі Віленскай.

2. У межах ВКЛ у XVIII ст. існавалі чатыры друкарні ордэна езуітаў: пры Віленскай езуіцкай акадэміі (з 1586 па 1805), Полацкай езуіцкай акадэміі (з 1787 па 1820), пры калегіуме езуітаў у Пінску (1729—1746) і ў Нясвіжы (1750—1791); друкарня ордэна францысканаў у Вільні (1671—1781); ордэна піяраў, таксама ў Вільні (1754—1840) і друкарня ордэна дамініканаў у Слоніме (1777—1782).

3. У XVIII ст. друкаванне каталіцкай кнігі дамінавала ў выдавецкай практыцы ВКЛ. Акрамя таго, што яны выдаваліся ў мясцовых друкарнях каталіцкіх манаскіх ордэнаў, яшчэ рэлігійныя кнігі вялікім накладам завозіліся на тэрыторыю дзяржавы. Асабліва гэта тычылася богаслужэбных кніг каталіцкай царквы. Выданне іх было цэнтралізаванае і з'яўлялася манополіяй папскай сталіцы. Друкаваліся кнігі ў XVII—XVIII стст. у Рыме, друкарнях Венецыі, Антверпене. Гэта вельмі істотны момант. У адрозненне ад каталіцкай царквы выданне літургічных кніг для грамадскага і прыватнага богаслужэння на тэрыторыі ВКЛ было справай прыватных друкарняў ці царкоўных, што давала магчымасць уважліва паставіцца да складання зместу рэлігійных кніг, трымацца мясцовых звычаяў і беларускай мовы. У Расіі манополія на выданне рэлігійных кніг належала Свяшчэннаму Сіноду, выданні старанна рэдагаваліся, атрымлівалі бласлаўленне мітрапаліта, а потым ужо друкаваліся.

4. Богаслужэбныя кнігі, якія распаўсюджваліся ў Беларусі, мелі сімваліку, жанрава-тыпалагічны і вонкавы выгляд, вельмі адрозны ад прываслаўных і кірыліцкіх уніяцкіх кніг. Усе каталіцкія кнігі выходзілі на польскай, лацінскай, французскай мовах вялікім накладам.

Каталіцкая лацінаграфічная кніга (асабліва навучальная, навуковая і мастацкая літаратура) адыгрывала значную ролю ў распаўсюджванні пісьменнасці і падрыхтоўцы высокаадукаваных вучняў ў каталіцкіх пачатковых і вышэйшых навучальных установах.

Рэлігійная кніга была разлічана на шырокае кола чытачоў беларуска-літоўскага гаспадарства: духавенства, вернікаў, грамадскіх і палітычных дзеячоў, адукаваную шляхту, рамеснікаў і сялян, навучэнцаў калегіумаў і акадэміі, непісьменных і інш.

5. За некалькі стагоддзяў дзейнасці каталіцкія ордэны ў значнай меры змаглі паўплываць на ментальнае поле культуры ВКЛ праз стварэнне пэўнага асяродку, дзе ўзаемадзеянне разнастайных сацыяльных станаў насельніцтва і прапанаваных інварыянтаў хрысціянскай культуры ішло вельмі актыўна.

Беларускія рэлігійныя выданні ў II Рэчы Паспалітай

Алена ГЛАГОЎСКАЯ, доктар.
Гданьскі ўніверсітэт, Польшча

У гісторыі Беларусі рэлігійная літаратура на беларускай мове займала асаблівае месца. У сувязі з рознымі рэлігійнымі ўплывамі на беларускай зямлі беларуская мова выкарыстоўвалася як прылада, каб прыцягнуць як мага больш вернікаў з “простага люду” да сваёй рэлігіі.

У пачатку XX ст. (пасля 1905 г.) паявіліся беларускія рэлігійныя выданні дзякуючы намаганням сьведамых беларускіх дзеячаў і духавенства. У 1906 г. біскуп — суфраган архідыяцэзіі магілёўскай выдаў у Пецярбурзе “Элементарнае для добрых дзетак католікаў”. Тады ж і Алаіза Пашкевіч-Цётка таксама ўклала “Малітоўнік для беларускіх дзетак”¹. Ксёндз Францішак Будзька пераклаў на беларускую мову (з польскай) “Кароткі катэхізм да прыспасаблення дзяцей да першай споведзі і сьв. камуніі” кс. Р.Філяхоўскага (Вільня, 1907), “Кароткую гісторыю Сьвятой” кс. Вацлава Шустэра (1914), “Кароткае аб ясьненьне абрадаў рыма-каталіцкага касцёла” кс. Д. Бончкоўскага (1914) і “Некалькі слоў аб пакуце” (1914).

Беларуская рэлігійная літаратура развівалася разам з беларускім нацыянальным рухам. Сярод яго дзеячаў апынулася значная колькасць духавенства — сьведамых беларусаў. У Віленскай каталіцкай семінарыі ў 1911 г. з ініцыятывы Адама Станкевіча заснаваўся беларускі гурток і бібліятэка. Належалі: Язэп Рэшаць, Міхась Шалкевіч, Францішак Аляшкевіч, Андрэй Цікота, Кастусь Стэловіч. У Духоўнай акадэміі ў Пецярбурзе таксама ў 1913 г. быў створаны беларускі гурток, у які ўвайшлі, між іншым, Лук’ян Хвецька, Андрэй Цікота, Язэп Жаўняровіч, Віктар Шутовіч, Антон Неманцэвіч, Міхась Пятроўскі. Намаганнямі Антона Лявіцкага (Ядвігіна III), кс. Баляслава Пачопкі, Адама Бычкоўскага ў 1913 г. (да 1915 г.) пачала выходзіць першая беларуская каталіцкая газета “Беларус”.

Вялікай падзеяй было выданьне ў 1915 г. малітоўніка “Бог з намi” ў апрацоўцы Б.Пачопкі.

Перыяд Першай сусьветнай вайны не спыніў палітычнай і выдавецкай дзейнасці беларускага духавенства. 8 кастрычніка 1917 г. у Пецярбурзе выйшаў першы нумар “Крыніцы” — каталіцкай тыднёвай газеты. У 1918 г. у Мінску былі выдадзеныя “Першыя малітвы і пазнаньне хрысціянскай праваслаўнай веры” айца Ваціслава Раманава і ў Вільні — “Аб ясьненьне сымбалёў веры, малітваў і заповедзяў”².

Пасля 1921 г. значная колькасць духавенства разам з беларускім насельніцтвам, паводле Рыжскай дамовы, апынулася ў межах польскай дзяржавы. Для беларускіх выданьняў спрыяў віленскі арцыбіскуп Юры Матулевіч. У 1922 г. за яго згоды выйшлі з друку “Нядзельныя эвангеліі і навукі” кс. Ш.Бобіча. Аднавілася і “Крыніца” (ад 1926 назва “Беларуская Крыніца”).